

A MAI OTTHON

Az új építészeti stílus, s ezzel párhuzamosan a modern lakberendezés végre nálunk is teljes polgárjogot nyert. Az új stílus, amelyet legintenzívebben a német Bauhaus propagált, s amely hivatalosan legvégül is a „Neue Sachlichkeit“ elnevezést kapta, hosszú évek kitartó kísérletező és propaganda munkájának volt az eredménye. Ne értsük azonban félre! A stílust nem egy iskola teremti, nem egyes művészek, vagy művészi csoportok, de ők azok, akik első-sorban megértik és felfogják az új eszméket, az új szükségsszerűségeket, s a megváltozott világképnek új formanyelvét megteremtik. A formaképző tevékenység nagyjában elvégeztetett s elvégezte munkáját a művészeti propaganda is. A laboratórium szülte modelleket átvette a napi élet s a modellekből áru lett. Itt azonban álljunk meg egy szóra! A művészt alkotására belső meggyőződése, valamely ideális hajtóerő készíti, s csak másod-sorban kerül sor annak anyagi értékesítésére. Ez az értékesítés pedig csak oly műveltségi fokon álló rétegben történhet, amely a művészével nagyjában egy fokon áll. De nehogy azt higgyük, hogy a művész szeme előtt alkotásakor csak ez az exclusiv társadalmi osztály lebegett; a művész mindig az egész emberiség számára alkot, s maga-elképzelésében az ideális tanítómester képe áll. Nem így a kereskedő! Őt nem vezetik, de nem is vezethetik tisztult művészeti elvek, őt csak a kereslet irányíthatja, előtte csak egy cél lehet: a profit. Saulusból Paulussá való átváltozása tehát nem lelki vívódások magasztos eredménye, mert ha eddig küzdött az új ellen, s annak egyik napról a másikra lelkes propagálója lett, az csak annyit jelent, hogy az „újból“ üzlet lett, amit az élheterlen művész helyett szakavatott kézbe véve, széles rétegben gyümölcsöztethet. A széles rétegben való gyümölcsöztetéssel azonban együtt jár a nívó lesülyesztése is e réteg nívójáig. A kereskedőnek sem képessége, sem ideje arra nincsen, de nem is érdekli, hogy a köz számára

tényleg érthetővé is tegye az újat, megmarad tehát a felületnél, a tetszetős üres karakterisztikumoknál, formaságoknál, s durva plakátként kihangsúlyozva, népszerűsíti szerinte az újat, sajnos a *giccset*.

A harcot a giccs ellen csak felvilágosító, az egész közt átfogó propaganda tevékenységgel lehet sikeresen felvenni. A dolgok belső lényegével, tehát magával az eszmével kell megismertetni az embereket, fel kell őket vinni arra a magaslatra, hogy tiszta szemmel lássanak, s akkor magától értetődőleg termelődik ki a mai giccs merkantil áru helyett az egészséges tömegcikk. Nem a kereskedőt kell tehát bántani, sem pedig felvilágosítani. Fel van ő világosítva, tudatában van ő annak épp eléggé, hogy a szükségletnek megfelelő árut szerezzen be, s ha százszázalékosan művészi árut követelnének tőle, szállítana ő azt is prompt. A giccs elleni harc, a felvilágosítás, megértetés munkája tehát megint csak azoké kell, hogy legyen, akik az új születésénél segédkeztek. Nem elég azonban most már csak mutatni, rámutatni kell, rámutatni az okokra, a szükségszerűségekre, a belső lényegre, melyek az új formaelrendeződést létre hozták, s rámutatni a torzszülöttekre, a negatív példákra, a megértetlenségre, a giccsre.

A POLGÁRI INTERIEUR KIALAKULÁSA. A stílusok, melyeket mi történelmi stílusok név alatt ismerünk, egy exclusiv uralkodó osztály pregnáns jellegzetességeinek kifejezői voltak. A rabszolga felszabadítás, a jobbgység megszűnése, a kapitalista világrend kialakulása, s napjainkban a szociális törekvések szélesebb rétegek embersorba emelésére, (amire a világ ma látszólag épp ellenkezőt mutató képe nem cáfolat) mind nagyobb réteget tesznek fogyasztó, tehát' kulturális fogyasztó réteggé is. Ez oly tény, melynek felismerése az új törekvések megértésénél nagy jelentőséggel bír. *De nézzük, hogy jutottunk idáig!* A történelmi osztályok interieurjének lényege a célnak megfelelően a gazdagság, az előkelőség, a reprezentáció maradék nélküli kidomborítása volt. Emellett természetesen a gyakorlati szükségszerűség háttérbe szorult. (A trónszéknél a szék kényelmes volta igazán csak másodrendű szükséglet!) Egyébként is az akkori életrend mellett a kényelmi és kulturális igények jóval kisebbek voltak. A mai értelemben vett polgári igényekről csak a polgári osztály keletkezésével egyidejűleg beszélhetünk, ennek kialakulása pedig a kapitalista világrend kialakulásával esik össze.

A feudális osztály művészete közben művészettörténetté merevedett, de egyúttal előképül, mintául szolgált a pénz feltörő arisz-

tokratája, a nagytőkés számára, aki megváltozott életviszonyai dacára sem tudta nagyságát, gazdagságát, hatalmát másképp érzékelteni, minthogy a történelmi osztályok patinás berendezéseit leutánozza. Történelmi interieurt épített fel tehát maga körül, valójában azonban múzeumot létesített, amelybe egy oda sehogyan sem illő kor- és stílszerűtlen objektumot állított: *önmagát*. Ily módon lett a múzeumból kulissza.

A kistőkésnek, kispolgárnak ilyen drága kulisszára nem tellett. Az arisztokrácia még eszményképnek is túlmagasan állott, kopizálandó ideálnak teljesen megfelelt a nagytőkés is. Az ily módon létrejött másodkópiáknál a hangsúly mindig a legkirívóbb, legletszetősebb külsőségeken, a sallangokon van. A muzeális értékdarabok beszerzésére nem voltak meg az anyagi eszközök, az értéket, gazdagságot tehát formaiságokkal asszociálták. A belső tér immobil kialakítását, a falak, ajtók, ablakok stílusos egybehangolását anyagi okokból elhagyták, illetőleg hamis dekorációkkal pótolták. *Ez a történelmi giccs korszaka*. Lényegében mily messze áll mindez a történelmi interieurtól, s dacára a stílusbutoroknak, mennyire jellegzetesen mutatja tükrét a nagyképűsködő, hitelképességét fitogtató, csak a külvilágnak élő polgárnak.

De nézzük, hogy formálódott, alakult ki részleteiben is mindez tipikusan polgári stílussá. A házat, bérházat megépítette az építész, nem a lakó, hanem a háziúr intenciói alapján, s ez az intenció csak az lehetett, hogy az mutasson. S az mutatott is! Kívülről, kívánság szerint florenzi palotát, barokk kastélyt, német városházát, belülről nagy szárnyas ajtókat, gyönyörű szemöldökfeltétekkel, menyezeteket olcsó gipszmasszákkal, mindezt szobánként lehetőleg más és más történelmi stílusban, díszes bejárati ajtórácsokat, szóval mindazt, ami csak felkínálkozik, hogy olcsó eszközökkel már önmagában is mutasson, a szent megilletődés érzését keltve a jámbor lakóban.

Eddig a háziúr, s most jön a lakó, de nem egyedül, mert magával hozta lakásmobíliáit, a bútort, szőnyeget, függönyt és dísztárgyat is. Ezeket a holmikat iparművészek tervezték, de nem a lakó, hanem a bútorkereskedő útmutatása alapján, s a bútorkereskedő mindig jól ismerte publikumának gyengéit. A történelmi stílusú bútor utánzásánál a hangsúlyt a karakterisztikus forma kialakítására helyezte, naiv iskoláskönyvek szerinti brutális ismertető jelekre, amilyenek a barokk snörklik, bőségszaruk, végletekig hajlított formák, tömeges faragások, a bíborvörös szín, az arany: a gazdagságnak, proccnak asszociációs elemei. Ez az öncsalásnak legbrutálisabb fajtája: „ami fénylik, az mind arany.“

A hangsúly tehát a díszben volt. Díszes tapéták (patronokkal festett brokát, selyem, vagy dús mintázat), lámpák, melyeknél nem a világitáson volt a hangsúly (gyertyaégyek, lógó üvegdíszek), díszes blondkeretű tucatképek, díszes terítők, függönyök (porfogó, világosságot át nem eresztő, agyondrapériázott szörnyűségek), mit sem érő csecsebecsék, díszek a polcokon, díszek a pamlagon, díszek mindenütt. Egységes felépítésről, a színek és formák harmonikus egybehangolásáról szó sem lehetett, a hangsúly az interieur elemeken volt, a gazdag elemeken és ezek túlzásfolt elhelyezésén. A helyiségek rendeltetésüknél fogva csak másodsorban szolgálták lakóik kényelmét. A sematizálódott alapegységek, háló, ebédlő, szalon, vagy úriszoba mindennek volt nevezhető, csak lakályosnak nem. A háló nappali tartózkodásra alkalmatlan, csupán alvásra, kiképzésében mégis szalonszerű volt, csökevénye francia királyi metreszek hálóinak. Az ebédlőben rendszerint csak vendégfogadás-kor érkeztek, lakószobának nem volt megfelelő, mert kizárólagos rendeltetésénél fogva elrendezése túl merev volt. A szalon kényelmetlen előkelőségénél fogva természetesen csak fogadásra szolgált; hol éltek tehát? A kávéházban és a konyhában. A használatra vonatkozó igények igen szerények voltak. A bútor elsősorban értéktárgy, hitelalap, amit ugyan használt az ember, de amennyire csak lehetett, kímélte és igyekezett átmenteni az utód számára. A bútorbevonatot védőhuzattal takarták le, a szőnyeget szőnyegvédővel, a gyönyörűen kifényezett asztallapra filcet tettek, szőnyeget, függönyt nyáron elraktak, s lehetőleg nem voltak otthon. Ez utóbbi megjegyzés főleg a ház urára vonatkozik. A háziasszony művésze és egyúttal rabszolgája volt lakásának. Ő rendezte, ő díszítette, ő volt az összes kézimunka elkövetője, a lakásdekorátor és annak csőze is. Nem csoda tehát, ha a férj a kávéházban otthonosabban érezte magát.

Így fogott össze az építész háziúri, az iparművész kereskedői profitművészete a háziasszony jámbor házi díszítőművészetével, hogy megteremtse istene, a tőke imádatára: a lakást.

Az utolsó 50 év művészetének minden ágára ugyanez a kispolgári szellem nyomta rá bélyegét. Ez az eklektikus művészetek kora; rágódás, ismételtetés, meghamisítása, átpolgárosítása régi korok szervesen kialakult stílusainak. Tendencia és lendület nélküli művészek, tendencia és lendület nélküli művészet.

SZECESSZIÓ ÉS AZ IZMUSOK. Mindössze egyetlen kísérlet történt a múlt hagyományaival való radikális szakítás érdekében, de ez a mesterkélt megteremtett stílus, a balsikerű *szeccesszió*, vagy más-

néven *Jugendstil*, rövidesen kiélte magát. Tipikus példája az erőszakolt stílussteremtésnek, ha nem belső szükségszerűségek, új mondanivalók hívják elő az új formákat, hanem az csupán formai ideának végletekig menő variálása. Ezzel azután a szecesszió sokkal többet értett, mint használt, főleg mert előre diszkreditált minden új törekvést.

Ez volt nagyrészen oka annak a gúnyos megvetésnek, amellyel a nagy többség a művészeknek a szecesszióval homlokegyenest ellenkező forradalmi megmozdulását, az izmusok felléptét, kialakulását és átformálódását kísérte.

Ebbe a forradalomba a művészeket a kétségbeesés vitte. A tehetetlenség érzésének végsőkéig feszített expansiv ereje szétrobbantotta, lerombolta a régi szemlélet siváran cifra épületét, s jobb híján „ad hoc” művészi hitvallássá tette magát a rombolást, a mozgást, a nyugtalanságot. A *futurizmus* művészete az életre, az embernek önmagára eszmélése volt.

És ezután következett az új hitkeresés korszaka; a megváltásra, az üdvözülésre, az új világszemléletre áhítás. Az egyensúlyából kiközentett lélek kiegyensúlyozása egy nagy eredővel történik. Így kereste az istenségeredőt a fix végtelen pontban, a kozmoszban az expresszionizmus, így az anyag dekomponálásának végtelenjében a „Ding an sich”-et a *kubizmus*. Mindkettő demateriális művészet; az expresszionizmus a végtelen pont felé vágyódásában, ég felé emelkedésében, mozgás-lendületritmusában a gótikához áll közel, a kubizmus pedig a formák végtelen leegyszerűsítésével, nagyvonalúságával egy súly- és feszültségritmust ad, kissé hasonlóan a korai barokkhoz. Az előbbi lényege a mozgás, az utóbbié erő.

Az izmusok művészetét, a végtelen művészete lévén, a véges forma, az anyag, önmaga kiélésében csak akadályozta, kiélni magát tökéletesen csak a leganyagtalansabb művészetben, a festészetben tudta. Expresszionista lakóépület, lakás csak erőltetett alkotás lehetett, terhelve volt asszociációs expresszionista elemekkel. Jellemzők e korszak cikkázó háromszögben végződő bútorai, villám, csillag, üstökös és egyéb kozmoszmotívumok, a színekben pedig a transzcendentális hideg kékes zöldek mellett a rézvörös, kénsárga, lila turbulens színorgiái. Az interieurben a cél a zárt térhatás legmesszebbmenő felbontása, az anyag eltüntetése, testek helyetti síkokrabontás, végeredményben tehát oly festői kompozíció volt, melyben az elemek gyakorlati jelentősége a lehetőségig alárendelt és elrejtett. De ennek nem is volt fontossága, mert mint minden vallási korszakban, itt is a lélek vergődött és vágyódott megvál-

tásra és így a művészet minden megnyilvánulásában az eszmei tendencia dominált.

Az istenkeresésnek, a felbomlott egyensúlynak egy nagy eredővel való kiegyensúlyozása észrevétlenül bomlott fel ismét földi komponensekre. A művész ébred transzcendentális álmából, s mint a gótika után a renaissance világszemlélete, úgy itt is egy földi, kiegyensúlyozott, mindent átfogó pantheizmus tartja egyensúlyban. De friss hatóerők lépnek fel, földi hatóerők. A háborúval kezdetét veszi a régi, megváltoztathatatlanak hitt világrend válsága, s a csendes kispolgári vizeket mind nagyobb viharok korbácsolják fel. Felbomlásban van minden, s új erjedések feszítik robbanásig a régi kereteket.

AZ ÚJ TÁRGYILAGOSSÁG. Visszatérve tárgyunkra, az imént vázolt eszmei folyamat, mely csak a művészek érzékeny, mindenre membranszerűen reagáló lelkében rezonált, a művészetek minden ágában észrevétlenül is hatalmas, nagy átalakító munkát végzett. Nagy ut volt az, míg az expresszionizmustól az új tárgyilagosságig (közben volt a mágikus naturalizmus), az égből visszakerült az ember a földre.

Ma már nem gúny, nevetség tárgya ia modern ház és lakás, melylyel szemben az emberek nagy tömege hosszú ideig teljesen értetlenül állott. Érthető is, mert hiszen az izmusok lakásművészete elvont eszmei tendenciákkal terhelt, a józan felfogású polgár számára teljesen értelmetlen, groteszk akarnokságnak tűnt fel. A külső-, belsőépítészet célja, feladata ma tiszta és érthető. Szerves összhangba hozni, felépíteni a ma embere számára azt, annyit és úgy, ahogy arra szükség van. Ne tévesszük össze, mi mindig azt kaptuk és úgy, ahogy kívántuk, mert hiszen az embert alkotásától különválasztani nem lehet, abban mindig a mindenkori emberi szellem manifesztálódik. Ha tehát most átalakult a lakás, s amint látni fogjuk gyökeresen átalakult, ez annak a jele, hogy az emberi szellem is átalakuláson ment, illetve meggy keresztül. A lakáskultúra nem divat, vagy szeszély, hanem az emberi szellem, a kulturális szükségletek formai kifejezője.

Nem szabad azonban az átalakító faktorokból a súlyosan leromlott gazdasági viszonyokat sem figyelmen kívül hagyni, melyek az interieur átalakítására erős befolyással voltak. Egyesek rövidlátóan és elfogultan túlfelé nagy jelentőséget tulajdonítanak ennek a ténynek, tévesen, mert ez csak gyorsította a célszerűsége, egyszerűsítésre irányuló folyamatot és groteszkül kiélezte a helyzetének és viszonyainak nem megfelelően élő kispolgár talmi reprezentációját.

Az új építészet ezeket a szempontokat tartotta szem előtt, amikor elhagyott minden külső sallangot, minden áliparművészkedést, szigorúan az alaprajzból indult ki, a bennlakó kényelmét, a modern lakáshigiéniát tartva szem előtt. Jó kommunikáció, tehát a helyiségek hozzáférhetősége a bennlakók zavarása nélkül, jó mellék-helyiségek, a lakóhelyiségek helyes méretezése, takarékos fűtés, könnyű karbantartás és a tágas ablakok eredményezte világosság, s napfény a mérvadó faktorok a tervezésnél.

Ugyanígy a belső berendezésben sem az iparművészeti forma, hanem a használhatóság a kiinduló pont. A helynek mennél nagyobb kihasználása az ökonómia alapján vezetett a decentralizált, de funkcióját rosszul értelmezett lakás szobatípusainak megszüntetéséhez.

A LAKÓSZOBA. A lakás nem reprezentációra, illetve nem elsősorban a reprezentációra szolgál, hanem a benne lakók kényelmére. Az új alapegység, a lakószoba (kombinált szoba), noha sűrítve magában foglalja az előbbi három szobát, jobban gondoskodik lakója kényelméről, sőt kényelmesebb teret is biztosít azoknál. Tulajdonképpen sűrítve adja az egy ember számára szükséges kis világberendezést. Ezt bizonyítja az is, hogy két szoba esetén sem oszlik fel, hanem megduplázódik, a férfi szobára és a női szobára, a dolgozó férfiera és a dolgozó nőére.

Ma a kiválasztódás korszakát éljük, szűnőfélben van a primitív dillettantizmus, s ha komoly munka folyik a munkahelyen, az otthoni időtöltés is teljes nyugalmat, zavartalanságot követel. A ma asszonya sem kizárólagosan házi nő többé, emancipálódott, kiveszi részét az egzisztenciális küzdelmekből és lényegesen vesztt a tömeggyermeknevelő szerepéből. Férfi és nő egyformán megköveteli, hogy lakásában független munka-, illetőleg pihenőhelyet biztosít-hasson magának, s ezzel magátólértetődő követelmény lett, hogy férfi és nő ne rabszolgája, hanem ura legyen lakásának. A mai lakások túlnyomórésze 1, 2 és 3 szobás. Felosztási sémája: nappali szoba (1 szobás) férfi szoba, női szoba (2 szobás) és ugyanezekhez gyermekszoba (2, illetve 3 szobás). A hálószoba mai megszü-nése elsősorban gazdasági okokból történik. Miután a szekrényeket, toilettet kényelmesen el lehet helyezni a lakószobában, az ágyak kedvéért, különösen ha a házastársak külön szobában alusznak (ami szintén forradalmi kulturális tünet), nem érdemes egy drága szobát feláldozni. Családi házakban, villákban, az erősen leredukált méretű hálószoba, a hálófülke a gazdaságos megoldás. Minthogy azonban a testkultúra, a sport, torna manapság mindnagyobb jelen-

tősséggel bír, a háló a jobb idők bekövetkeztével vissza fogja kapni terét, de többé nem a díszes szalonszerű háló, hanem tornaháló formájában. Ebben a hivatásában, azután a fürdőszobával fog közelebbi, kontaktusba kerülni, feltételezve közben a fürdőszoba kiképzés nagyobb átalakulását is. (A mellékhelyiségek mind tökéletesebb kiképzése, felszerelése kulturális haladás jele.)

Külön ebédlő, külön fogadó, egy nagyképűségét elvesztett társadalomban — s azt hiszem, mégis csak erre mutat a fejlődés — nem valószínű, hogy létjogosultságát visszakapja.

Az összevont funkciójú szoba berendezésénél kiinduló pont mindig a szükséglet és ugyancsak szükséglet a bútorok mennél ökonomikusabb elrendezése, tehát a helykihasználás is. De szükséglet a könnyű karbantartás, a mobilizálás és nem utolsó sorban az ár is.

De gyerünk sorjában!

Mindezekből következik, hogy a bútordarabok elveszítik sablonformájukat, melyekkel speciális hivatásukat jelezték, mert hiszen igazán felesleges mintegy oltárt emelni annak a pár tányérnak, pohárnak, ezüstneműnek, ruhának vagy könyvnek, melyek számára eddig a díszes, sok helyet elfoglaló és csatlakozó szomszédot nem tűrő tálalók, vitrinek, két- vagy háromajtós hálószekrények és könyvszekrények szolgáltak. Ugyanabban a szekrénykomplexumban, amint látjuk, nagyon jól megfér ruha, edény, sőt könyv is. Íróasztalra sincs mindenkinek feltétlenül szüksége, az íróasztal nem dísz tárgy, s akinek nem hivatásából kifolyólag kell, annak teljesen megfelel a szekrényekben rejlő szekreter vagy egy kis faliszekrényke felcsapható falilappal is.

Így jutunk el a helykihasználás elve alapján a ma oly sokat hallott *kombináltszoba* és *kombináltbútor* típusához, értve tehát alatta az összevont funkciójú szobát és összevont funkciójú bútorokat. Ugyanez a szükséglet hozta létre a bútorok egy speciális új fajtáját, a *többfunkciójú* bútort is. A heverőből éjjel ágy, asztalkából éjjeliszekrény lesz, székekből sarokpad állítható össze és még sok egyéb, egyeseknek talán szórakoztató meglepetése a modern lakásnak.

Az önálló bútordarabok detronizálásával, a további térkihasználást tartva szem előtt, jutunk azután a csatlakozó bútorrészekhez, a kombinálható bútortömegek felépítéséhez.

S most, miután a felépítés szóhoz is eljutottunk, időszerűnek találok felhívni a figyelmet arra a különbségre is, amely a lakás művészeinek megváltozott működésére vonatkozik. Azelőtt lakásművészettel az iparművészek foglalkoztak. *Tisztázzuk csak a fogalmakat!* Az iparművészi tevékenység mindig egy darabra vonat-

közik s iparművész az, aki az iparcikkek formai kialakításán dolgozik.

A lakás főalkatrésze a bútor, háttere a fal, alapja a padló; a falakon tapéta, ablakokon függöny, padlón szőnyeg, továbbá terítők, képek, kerámiák és egyéb sokféleségek, gyakorlati, kevésbé gyakorlati, vagy műtárgyak összesége adja az interieurt. Mindezen tárgyak elrendezése, szín és formai összhangja a közelmúlt időkben nem volt különösebb megfontolás tárgya. Részint sablon szerint ment, részint a háziasszony hatáskörébe tartozott, s lényege az egyes tárgyak iparművészi kialakítása volt. A mai lakás berendezése az alaprajzból indul ki, nem formaiságok, hanem szükségletek irányítják, bútorai önállóan esetleg mit sem mutató egységek, melyek összeépítése, falakkal, szőnyeggel, függönnyel való összhangja nem *iparművészi*, hanem tipikusan *építési* feladat. Megjegyzendő, hogy építési alatt nem címet, hanem jelleget kell értenünk. A mai interieur tehát oly architektonikus felépítés, a színek foltjainak, a formák tömegeinek oly harmóniába hozása, — tehát kompozíció — amelyben az elemek önálló és egymást kiegészítő alkotások. Jellemző azonban a kereskedelemre, hogy az újban rejlő épp ezt a leglényegesebb pontot nem tette magáévá, mert az ő üzleti érdeke még mindig a tetszetős egyes bútor propagálása. A hangsúlyt még mindig a formalizmusra helyezi, s amit eleinte mint modern bútort hozott forgalomba, nagyjában nem volt más, mint a régi típusbútor, melynek történelmi díszítő elemeit expresszionista formacsökevényekkel cserélte fel. Később azután rávetette magát az új bevált bútortípusok rögzítésére, s így születtek meg a kombinált szekrények, ágydíványok, állólámpák, ezek a kínosan erőltetett, ismét csak tetszetős egyesbútordarabok. Színek túlzása, formák komolytalan játékosága, sima formáknál is a furnírok túldekorált összeállítása, igen szemléltetően mutatják, hogy az a sok giccs, ami így a forgalomba kerül, mennyire távolesik az új tárgyilagosság fogalmától. Elrettentő példát mutatnak erre az újabb időkben mind gyakrabban látott díszkonyhák is. Dacára annak, hogy Németország rég bemutatta az egyes sima szekrényekből álló, összeállítható, de belül minden szükségletet kielégítő típusait, jobb üzletnek bizonyult nappali-szobák elegáns kombinált szekrényeit — mintásán edzett tolóüvegekkel, díszes fogókkal — konyhaszekrény típusnak kialakítani, ugyanabba a hibába esve, mint a régi konyhabútornál, amelyek renaissance oszlopaikkal és feltéteikkel az akkori ebédlőkredencet utánozták.

Visszatérve a lakás funkcionális fejlődésére, egyrészt a higiéniai és tisztántartási követelmények, másrészt a költözködés megkönnyí-

tése és az összeállítás variálása járult nagymértékben hozzá a leegyszerűsített, faragás nélküli, könnyen mosható, könnyen letörölhető felületekhez, s a könnyen elmozdítható, mennél kisebb darabokból álló *bútor egység ékhez*. Természetesen a kulturális fejlődés, mely a sima formák harmonikus felépítésében legalább olyan esztétikai kielégülést érez, mint a régi bútorok díszes formai játékában, nem utolsó sorban segítette elő a józan praktikum érveit, így csökkent le a *szekrénybútor* maximális magassága, a jó elérhetőség, a leghosszab ruhadarab diktálta méretig, s emelték magas lábra, illetve hagyták el egészen a lábat, hogy könnyen hozzáférhesenek alatta a portörleshez, illetve megakadályozzák a por lerakódását. Igen nagy súlyt helyeznek a szekrények belső beosztására, az ügyes, ökonomikus helykihasználásra. Akasztós ruhaszekrélynél a belső mélységet a ruhaakasztó mérete határozza meg, fehérneműszekrélynél az ingméret. Cipők fémrúdra támasztva, gallérok és egyéb apróságok angol fiókokba rakva, női kalapok kalaptartóra, s még számos megkönnyítő apróság variálja a belső beosztást. El kell tüntetni a toiletteasztalt is. Az ősi mosdóasztalból fejlődött díszes tükörállványnak, amelynek üveglapjára a kozmetikai csecsebecsék tömegét rakták ki, megfosztva önálló szerepétől bele kell olvadnia a többi szekrényekbe. Tükörre és fiókra szükség van, de ennek célszerű elhelyezésére könnyű helyet találni, akár szabadon, akár szekrénybe rejtve. A szekrények nyitott, illetőleg üvegezett (rendszerint tolóüveges) részei szolgálnak könyvek, kerámiák elhelyezésére. Az étkező edények, ezüstök, szóval használati tárgyak vitrintárgyként való csillogtatása talmi reprezentáció.

Ugyanilyen elvek alapján változtak meg az *ülőbútorok* is. Lecsökkent elsősorban a méretük. Ennek egyrészt gazdasági oka van, mert így olcsóbb, másrészt esztétikai, mert a lecsökkentett alapterületű szobákban a szabadon álló bútorok túlzott mérete levegőtlen, nyomott térhatást ad (aminek épp az ellenkezőjére kell törekedni), s végül oka a könnyebb elmozdíthatóság is.

A régi ülőbútorok vagy túl kényelmetlenek voltak, mint a merevtámlájú ebédlő- és a cifra kecses szalonszékek, vagy fölöslegesen túldimenzionáltak, mint az óriástámlájú berzserek és klubfotelek. Ma már nem kell, hogy a fotel méreteivel imponáljon, sem a túl magas támlára nincsen szükség (amely abból adódott, hogy a régi kandallók előtt perzseltek, a hátat azonban védeni kellett, mért a nagy hallok egyébként hidegek maradtak), a méretét egyedül a funkciója szabja meg. Teljesen új típus a beállítható támlájú fotel (később a csúsztatható Canadier), s célszerűségére jellemző, hogy karrierjét szanatóriumokban kezdte meg, mely körülmény ké-

sőbb azután eléggé meg is nehezítette a lakásokban az elterjedését. (Lásd szanatóriumi szék, szanatóriumi ridegség, fogorvosi szék, stb.) A székekből álló sarokpad is az ökonomikus helykihasználás, a levegős térképzés és a többfunkciós bútor jellemző példája. Az új interieurök igen fontos követelménye, hogy a szoba közepe szabad maradjon, s azt ne foglalja el, mint a régi ebédlőben, asztal székekkel, hanem mennél több szabad tér álljon rendelkezésre, s ez vezetett a gazdaságos sarokkihasználásra. A székekre szedhető pad és kihúzó asztal azonban lehetővé teszi szükség esetén a régi ebédlő elrendezést is, s ily módon a tál körülhordásának sincs akadályja.

Bevonati anyagokban is jelentős a fejlődés. A régi brokát, selyem-minták teljesen megszűntek, s helyükbe a legdekoratívabb rajzú és színösszeállítású napálló, mosható szövet- és vászonanyagok kerültek. A kiemelhető, átfordítható ülés és hátpárnák mind a könnyű kezelhetőség eredményei.

Legkarakterisztikusabb darabja, legkeresettebb cikke a mai lakásnak azonban a nappal dívány, éjjel ágy, az *alvódívány*, *heverőágy*, sőt még igen gyakran *alvó recamier* néven is forgalomba hozott bútor lett. Valljuk azonban be, ez az igen fontos bútor darab úgy formai, mint gyakorlati megoldásában még sok kívánnivalót hagy hátra. Mikor fekvőhellyé alakítjuk, az ágyazás meglehetősen kényelmetlen, ami még csak fokozódik azoknál az erőltetett megoldásoknál, amikor egy heverőből két ágyat akarunk kiterőszakolni. Nappali ülőparti kiképzésére pedig teljesen alkalmatlan, mert üléshez túl mély. A „Nem akarok ágyat látni“ oly divatos jelszó lett, hogy egyelőre erősen tiltakoznak még hely esetén is a szekrények közé elhelyezett, függönnyel maszkírozott ágy ellen, noha ennek az elrendezésnek még az az előnye is meg van, hogy elrejtí reggel a vetetlen ágyat és télen nyitott ablaknál a hideg levegőt sem közvetlenül kapja a benne fekvő.

Helyszűke esetén igen jól bevált típus a rejtett *faliágy*, mely hossz tengelye körül a rászíjazott ágyneművel együtt lapos faliszekrénybe csukódik, igen kevés helyet foglal el, s eléje nappali heverésre és ülésre is alkalmas, könnyen elmozdítható padot lehet tenni. Nagy előnye sima formájánál fogva, hogy a többi bútorokhoz könnyen csatlakozik, sőt miután alacsony, tetején nyitott, zárt vagy tolóúveges szekrényvel is kiegészíthető.

Legkevésbé sikerült kombinált bútorok azonban a Schöberl-ágyak utódai, a nappal szék, éjjel ágy modern változatai. Alapvető hibájuk, hogy fotelnak túl szélesek és nehézkesek, ágynak pedig keskenyek, kényelmetlenek.

Új elnevezés alatt, (*Kleinmöbel, kis bútor*) csoportosultak és bővültek ki azok a szolgálatra kész, fürge kis bútorarabok, amelyek mind arra szolgálnak, hogy megkönnyítsék, színessé, kedvessé tegyék az otthon életét. Görpiccoló, fakuli, virágállvány, könyvespolc, szétszedhető zsúrasztalkák, dohányzó vagy állólámpával kombinált asztalok, forgatható könyvállvány, mind derűs, mozgékony alkalmazottja a lakásnak; ők az üzemi szolgálak, egy gépesített korszak előhírnökei.

VILÁGÍTÁS. Az eddigiek megértése után nem kell bővebb magyarázat a lámpák jelentékeny mérvű formai átalakulásának megértéséhez sem. A lámpa nem bútor, a lámpa nem dísz tárgy. A lámpánál csak egy szempont mérvadó, az, hogy jól világítson. Legideálisabb az volna, ha a fényforrás egyáltalán nem lenne látható, hanem rejtett világító eszközök szolgáltatnának egyöntetű fényt, (s ez csak gazdasági kérdés).

A helyiségek világítását ma két szempontból osztjuk fel. Általános megvilágítást a mennyezeti világítótestek adnak. Egyrészt a szobák alacsony mennyezete, másrészt az asztalnak szobaközépről való száműzetése, miáltal a szoba közepének kihangsúlyozása is megszűnt, tette értelmetlenné a nagy lógócsillárok alkalmazását. Helyükbe egyszerű mennyezeti felülvilágítók kerültek. Az utóbbi idők igen jó gyártmánya az opál üveg, mely gömb, kocka vagy lapok formájában lényegesen olcsóbban, de lényegesen jobban is oldja meg a mennyezeti világítás problémáját. Innen már csak egy lépés vezet a mennyeidébe sülyesztett világítótesthez.

Lokális megvilágításra szolgálnak a falikarok, nagy álló- és kis asztali lámpák, ökonomikus világítás, könnyű kezelhetőség, többféle beállítási lehetőség azok a szempontok, amelyek ma mondhatnánk tudományos alapon oldják meg a világítás problémáját. A formakérdés teljesen másodrendűvé vált, mert hiszen a funkcionális megoldással megoldódik a legegyszerűbb és így legszebb forma is. Az üvegen kívül gyakran alkalmazzák a pergamentet, vagy a kevesebb fényt elnyelő cellont is. Tompító, szűrő fényhatása puhává, kissé hangulatossá teszi a fényt. Alkalmazásánál ez a szempont mérvadó.

GYERMEKSZOBA. Külön birodalom, a legmostohábban, legmellékesebben kezelt szoba, a gyermekszoba. A régi gyermekszobában semmi sem volt, ami a gyermek fantáziájára élénkítően hatott volna, semmi törekvés levegős térhatás, játszóhely elérésére. Csak annyiban különbözött az egyéb szobáktól, hogy rendszerint olcsó lim-lomokból tákolták össze, melynek merev rendjét a gyermek

sohasem méltányolta, s így jóval rendetlenebb és rosszabb állapotban volt, mint a többi szoba.

A modern gyermekszoba világos és színes legyen! Játékosan színes! A gyermek fantáziájának tápanyagot kell kapni, nem szabad azt megkötni sem egyhangú színezéssel, sem korlátolt formákkal. A gyermek szobája játszóhely is, tehát mennél tágabb helyet kell biztosítani számára. Az ágyakat, melyek nappal csak útban vannak és amúgy is túlsok helyet foglalnak el, el kell tüntetni, falba sülyeszteni, vagy szekrényágnak kiképezni. Sok kis férőhelyet a holmik számára, állványokat a játékoknak, hogy a gyermek eljátszhasson a rakosgatással.

Kiálló sarkok a bútorokon ne legyenek! A festett bútornál praktikusabb a színesen pácolt bútor, melynek igen egyszerű a javítása. Úgyesen megtervezett gyermekszoba úgy van konstruálva, hogy kis változtatásokkal a bútor felnőtt korban is használható, úgy is mondhatnánk, hogy együtt nő fel a gyermekkel.

EGYÉB HELYISÉGEK BERENDEZÉSE. Nem utolsó sorban bír jelentőséggel, az új ökonómiát szem előtt tartva, a mellékhelyiségek berendezése sem. A régi, túlzott méretű *előszoba* területe az új bérházakban túl kicsire zsugorodott. Ebbe az ellenkező végletbe az az elgondolás vezetett, hogy az ilyen kis előszobában fogason, polcon, tükrön, ernyőtartón kívül más berendezési tárgyra szükség nincsen, azonban az átgondolás nélkül felszerelt villany- és gázórák sokszor még ennek az elhelyezését is megnehezítik. Pedig a leredukált méretű lakószobák mellett nagyon célszerűnek mutatkozna a belső szekrények tehermentesítését beépített faliszekrények formájában lehetővé tenni. Nagyon sok olyan ruha és egyéb holmi van (nem beszélve az elrakandó téli, nyári holmiról), amelyek feleslegesek, hogy bent a szobában legyenek. Ha pedig beépítésre nem gondoltak, legalább egy szekrény beállítására legyen hely. Egyébként a tendencia amúgyis a belső helyiségek szekrényeinek számúzetésére irányul, s részint faliszekrények, (hely- és költ-ségökonomia) részint garderoeszoba fogja helyettesíteni.

A modern előszobafogas természetesen nem azonos a régi, siváran díszes fogasfallal, hanem mellözve a díszet, s a funkciót tartva szem előtt, egyszerű fémrúd horgokkal és üveglappal, vagy sima faállvány, elől függönnyel zárhatóan. Ez utóbbi esetben a felső részt ki lehet építeni a menyezeti garderoeszekrénynek is. Tulajdonképen a háború utáni bérházépítkezés felemás szobatípusa, a *hall* sem más, mint tehermentesítése a kisebb területű és kevesebb helyiségbe kényszerült nagy háztartásoknak. A hall, az

angol hall; termet jelent, benne a jellegzetes kandallóval, belső lépcsővel az emeleti helyiségekhez, s rendeltetése a lakószobáéhoz áll közel. A bérházak ablaktalan, levegőtlen és rendszeren fűtetlen átmeneti kis helyiségeinek ehhez igen kevés közük van. A hallba ma a kiszolgált ebédlőt, szalont rakják, vagy berendezik e célra egy könnyebb, olcsóbb, élénk színezésű bútorral, mely vajmi kevésbé csábít az állandó tartózkodásra.

Voltaképeni létjogosultsága abban áll, hogy elosztó jellegénél fogva, általa minden lakóhelyiség külön bejárathoz jut, viszont a sok nyilas folytán feldarabolt helyiség elveszíti minden lakószobának fontos követelményét, a zárt térhatást. Ezért csak váró, átmeneti tartózkodási hely ez, s kiválóan alkalmas a belső szekrények tehermentesítésére.

Ha gyakorlati szükségszerűségek irányítják ma a szobák berendezését, mennyire annak kell irányítani a leggyakorlatibb rendeltetésű helyiségnek, a *konyhá*nak a berendezését is. A régi konyháknak ugyanaz a díszkorság jellegük volt, mint a szobáknak. Épp elég példány látható még ezekből a fehérre mázolt renaissanceot gúnyoló, sok felesleges feltéttel és igen rossz kihasználási lehetőséggel bíró kredencekből. A németek, fajuk jellemző alaposságával, a konyha-ökonómiából valóságos tudományt csináltak, az egyszerű, sima összeállítható szekrényrészek belső beosztása valóságos mestermű. (Nem tévesztendő össze a modern konyhagigccsel, melynek modern, de ugyancsak díszkorság jellege van.)

A LAKÁS MŰVÉSZETE. Vegyük azonban a mai lakást esztétikai szempontokból is bonckés alá. Nézzünk szembe azzal a sokat hangoztatott váddal, hogy a csak gyakorlati szempontból kialakított lakás rideg, s nélkülöz minden poezist. Elsősorban is szögezzük le, hogy a régi lakásnak csak annyira volt poezise, mint a vásári mézeskalácsnak népi művészete. Mai szemmel visszatekintve, ezt a lakást formáiban dagályosnak, elrendezését blöffnek, színeit lehangolónak, levegőjét pedig fojtónak érezzük. A díszes faragott bútorok, dűsmintájú tapéták, gazdag csillárok, a blondelkeretes képek és házi gobelinek, a díszes terítők, díszfüggönyök, értéktelen csecsebecsék, mind csak polgári jómódot, helyesebben proccot szuggeráló naiv asszociációs elemek voltak. Egységes, harmonikus összhangnak nyoma sem volt, a hangsúlyt az interieur-elemekre és azok túlzásfoltóságára helyezték. A bútor, tapéta, lámpa jóformán tekintet nélkül egymásra, a szépség és érték letéteményesei kívántak lenni. Egy kis malíciával nevezhetnénk ezt a művészetet indiánus

művészetnek (amikor az indiánnak a fehér ember kultúrája imponál), üvegyöngy és színestoll gyűjtésnek is.

Ma a lakásberendezést célszerűségi szempontok irányítják. Irtóhadjárat indult meg minden talmi ékesség, minden szervesetlen álreprezentációs díszítő motívum, minden üres ráaggatottság ellen, ami azonban korántsem megy a művészet rovására, sőt! A szép fogalmának értelmezésében súlyos félreértések vannak. A formák száma végtelen, s épp úgy, ahogyan az egyenest szépség szempontjából nem lehet előnyben részesíteni a görbével, vagy a négyszöget a körrel szemben, épp úgy nem lehet egyik formát sem a másikkal. Döntő az elemek összekapcsolása, a kompozíció, amely már emberi tevékenység. Nem a részek tehát, hanem a részeknek bizonyos tendenciával össze csoportosított egésze az, amely mérvadó a szépség megállapításánál. Mindig valamely cél számára teremődik valami, s ha a célt, a gondolatot, az eszmét tökéletesen asszociálja a mű, akkor szép is.

A mai lakás nem a gazdagság fitogtatására szolgál, a reprezentáció nem fontos szükséglet ma, mik tehát azok a szempontok, amelyek a mai interieur formaképző, színeképző, kompozicionális felépítésében mérvadók? Kényelem, jó használhatóság, könnyű kezelés, elmozdíthatóság, egyszerű gyors tisztíthatóság, — vagyis higiénia — tartósság (strapabírás), tér, levegő, világosság, derűs színhatás, s nem utolsó sorban az olcsóság, egyszerűen a mai ember mindazon kívánságai, melyek beteljesülésével otthonát kellemesnek, s ha ez megvalósult, szépnek is látja.

Mindezekből pedig az következik, hogy igenis van hangulata, ritmusa egy ilyen lakásnak. Milyen az? Mint a tulajdonosé! Férfiszobáé férfias, komoly, erőteljesebb mint a nőié. Hogy a női szobáé milyen? Nagyon sokféle lehet. Gondoljunk csak a nők ruházatkódására, megjelenésükre a háború után és hasonlítsuk össze a maival. A ruhát sablon formára készítették, s lényege nem a forma, hanem a dísz volt. A mai nő mintegy összeforr ruházatával; a dolgozó nő, a pompázó nő mind külön nagyvonalú kompozíció, melyben a részek egymás alá rendelődnek (kalap, cipő, retikül, kifestett száj, hajszín, stb.), nagyvonalú kompozíció, maradéktalan kifejezője egy speciális ritmusnak. S ez a nagyvonalúság teszi őket dekoratívvá, sokkaldekoratívabbá, mint a régi nők voltak.

Ugyanez a megállapítás vonatkozik a mai lakásra is. A célszerűségre, szükségyszerűségre való törekvés magával hozta a formák, elemek leegyszerűsítését, a nagyvonalúságot, a nagyvonalú folt- és színösszeállítású kompozíció pedig dekoratív, minden díszítésre való törekvés nélkül is.

Ennek a dekorativizmusnak, nem pedig a túlzásba vitt tárgyilagosságnak volt a folyománya az a harc, amely a képeket száműzni akarta a lakásból. A képek nagy része méreteiben elaprózott, a jó képnek nem lényeges kelléke a dekorativizmus. Ezért alkalmazták szívesebben a falraakasztós képek helyett az interieurrel formában, szíriben összehangolt dekoratívalfestést, vagy teljes leegyszerűsítésben, a nagyvonalúan kezelt geometrikus ornamentikát. Ez a nagyvonalúság, a nem közélről való szemlélés, az egységes folt- és színritmus hasonlóképpen jellemző a modern szőnyegre, bútorszövetre, függönyre és kézimunkákra is. Növény, kerámia, mind hangulati elemei a tárgyilagos lakásnak, s majdnem azt mondhatnánk, hogy a veszély nem a túlságos tárgyilagosságban rejlik, hanem inkább egy túlzott dekorativizmusban.

ÁRKIALAKULÁS. RACIONALIZÁLÁS. Mindezek után nézzük az új berendezés gazdasági oldalát is. Mi az, ami az új berendezést olcsóbbá teszi! Tévhit az, hogy a sima bútor olcsóbb, mint a faragott. Igen nehéz feladat az egyszerű bútorfelületnek az előállítása. A fa ugyanis természeténél fogva mindennemű hőmérsékletre, nedvességre igen kellemetlenül reagál, mint műnyelven mondják, dolgozik. Mennél egyszerűbb, simább és mennél nagyobb felületeket kell előállítani, megkötése, úgynevezett kontrázása annál komplikáltabb és költségesebb. Amit behozunk a réven, elveszítjük a vámon. Ezért van óriási fontossága azoknak a kísérleteknek, amelyek már évek óta folynak egy olcsó holtanyag előállítása érdekében.

Olcsón jót és minden igényt kielégíteni, ezen dolgozik most világszerte a belső építészek gárdája. Lázasan kutatják a leegyszerűsített formákhoz az új követelményeknek megfelelő anyagot. Egyik legszembetűnőbb ilyen új anyag ülőbútoroknál a húzott acélcső (festve, nikkelezve vagy krómozva), mely rugalmassága és könnyűsége folytán ideálisan megfelel a leegyszerűsített formájú, könnyen mozdítható ülőbútor követelményeinek. Sajnos nálunk azonban még elég drága.

Sokat kísérleteznek a kárpitozás rugalmasságának a megoldásánál, — a fém saját rugalmasságának felhasználásán kívül, — a homogén kárpitozással is, amikor nincsen külön rugó, külön szőr, vatta, kötözés, csak egyfajta anyag, amely maga rugalmas. Festett vagy politúros bútorfelületek hő- és nedvesség ellenállását fokozza az u. n. dukkó eljárás (nitrocellulose lakk). Új anyag a cement és aszbeszt alkotta Eternit-lap (virágállványra, konyhasztallapra), mely hőálló és mosható, továbbá a különböző újfajtájú üveglap és még sok, már bevált vagy még kísérleti anyag.

Olcsóbbá teszi tehát a berendezést a régivel szemben a felesleges, csak luxusra szolgáló önálló bútordarabok elhagyása, a meglevő ökonomikus kihasználása, újabb bevált anyagok felhasználása (nem utolsó sorban az olcsó jó kárpit és szőnyeg), de mindezeknél sokkal fontosabb tényező lenne a termelés racionalizálása.

A *racionalizálás* folytán az új bútor előállítására lényegesen egyszerűbbé válna, a tömeggyártás azonban nem az annyira díszkreditált típusbútort állítaná elő, hanem csak az összeépítéshez szükséges elemeket. Az eddigi kommerszizmus a művészetet tette kommersszé, lélektelen, holttámerevedett bútortípusaival, s az egyéni bútor is csak *lényegtelen* különbségeket mutatott fel, főleg kidolgozásában különbözött a kommersztől. Álindividualista művészet ez, szeszélyek kielégítése, mely lényegtelen méreteket és formákat variál. Az új típus igenis kell, hogy rögzítse a legjobban bevált méreteket, de óriási lehetőségét adja az *egész* felépítésének, a tipizált elemek összekapcsolásának, a forma- és színek kompozíciónak, szóval a művészetnek is.

Nem kell tehát rettegni a jövőben bekövetkező semmiféle falanszterszerű cellaképződménytől, művészetek kihalásától, a konzervativizmus, álindividualizmus falrafestett ördögeitől.

Ebben az otthonban él, vagy szeretne élni ma a fiatal intelligens középosztály. A proletárságnak, ennek a szellemi és anyagi javakat egyaránt nélkülözni kénytelen nagy emberrétegek természet-szerűleg ma még hiányzik a lakáskultúrája is, s így ő a legnagyobb fogyasztója a részletre vásárolt silány polgári giccsnek. Itt van az a terület, ahol a felvilágosító munkára a legnagyobb szükség van, s a racionalizálás gondolatát szem előtt tartva, az a pont, ahol a mai üzleti érdek is találkozhatna a magasabbrendű szociális és művészi törekvéssel.

A pénzarisztokrácia pedig, amennyiben erről még mint társadalmi osztályról beszélhetünk, ha már modernül is rendezkedik, a súlyt még mindig a gazdagságra, mennél drágább anyagra és feldolgozásra helyezi, amely ha nemesebb is, mint az előbbi kulisszaművészkedés volt, mégsem egyéb kihalásra szánt autszeider individualista művészkedésnél.

A jövő szociális irányba mutat. Nem kell a kiváltságosok kiváltságos művészete, s nem ennek majmolása. Új embertípus van születőben, s reméljük igazabb, őszintébb, becsületesebb!

FRÄNKEL GYÖRGY.